

วารสารแก่นเกษตร

Khon Kaen Agriculture Journal SUPPL. Agricultural Conference

Journal Home Page : <https://ag2.kku.ac.th/kaj>

สภาพการผลิตและการตลาดโคเนื้อบนพื้นที่สูง กรณีศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ Production and marketing situation of beef cattle in highland area: a case study in Mae Chaem district, Chiang Mai province

เสกสรรค์ ดวงสิงห์ธรรม¹, ภาณุพันธ์ุ ประภาติกุล^{1*}, สุรพล เศรษฐบุตร¹ และ อภิญญา รัตนไชย²

Seksan duangsingtham¹, Panuphan Prapatigul^{1*}, Suraphol Sreshthaputra¹, and Apinya Ratanachai²

¹ สาขาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท ภาควิชาพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ Division of Agricultural Extension and Rural Development, Department of Agricultural Economy and Development Faculty of Agriculture, Chiang Mai University

² สาขาวิชานวัตกรรมการเกษตรและการจัดการ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² Agricultural Innovation and Management Division, Faculty of Natural Resources, Prince of Songkla University

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาสภาพการผลิตและการตลาดโคเนื้อบนพื้นที่สูงกรณีศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ตัวแทนเกษตรกร เจ้าของปศุสัตว์อำเภอ พ่อค้าคนกลาง และผู้จำหน่ายเนื้อสดในตลาด จำนวน 32 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายน 2564 ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 91.00 นิยมเลี้ยงโคเนื้อสายพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งได้รับโคเนื้อบางส่วนมาในลักษณะการส่งต่อจากครอบครัว และจากการขอแบ่งเลี้ยงจากเกษตรกร ใช้แหล่งหญ้าธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้เกษตรกรจะกันพื้นที่ป่าสาธารณะส่วนหนึ่งสำหรับการสร้างพื้นที่เลี้ยงโคเนื้อของตนเอง (โหล่งวัว) ซึ่งการเลี้ยงในลักษณะนี้เกษตรกรแทบจะไม่มีต้นทุนในการเลี้ยง แต่ในขณะเดียวกันพบว่า เกษตรกรจะประสบกับปัญหาโรคระบาดเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะโรคไข้หวัดใหญ่ซึ่งทำให้สูญเสียโคเนื้อของตนเองเป็นประจำทุกปี และปัญหาการขาดแคลนหญ้าอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง สำหรับการตลาดโคเนื้อ พบว่าเกษตรกรจะจำหน่ายโคเนื้อมีชีวิตให้กับเกษตรกรที่สนใจเลี้ยงเกษตรกรในพื้นที่และต่างพื้นที่สำหรับใช้เป็นพ่อแม่พันธุ์เพื่อใช้เป็นพ่อแม่พันธุ์ ตลาดนัดโคกระบือ พ่อค้าในพื้นที่เพื่อฆ่าและซาก และพ่อค้าคนกลางที่ทำหน้าที่รวบรวมในพื้นที่ทั้งนี้การจำหน่ายโคเนื้อในทุกรูปแบบนั้นจะใช้วิธีการวัดจากการใช้สายตาและความพึงพอใจของเกษตรกรและผู้ซื้อในการกำหนดราคา ในการเลี้ยงโคเนื้อควรระวังภัยทศวรรษความรู้ด้านการเลี้ยงโคเนื้อแบบประณีต การรวมกลุ่มเกษตรกรและมีการกำหนดมาตรฐานการรับซื้อโคเนื้อที่เป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การเลี้ยงโคเนื้อ; การตลาดโคเนื้อ; พื้นที่สูง; อำเภอแม่แจ่ม และจังหวัดเชียงใหม่

ABSTRACT: This research has critical essential objectives to study Production and Marketing Situation of Beef Cattle in Highland Area: A Case Study in Mae Chaem District, Chiang Mai Province Using a specific method of determining samples A total of 32 that are local livestock owners, livestock officer, middlemen and fresh meat suppliers in the market were recruited using in-depth interviews and non-participant observations. Data were collected between April and June 2021. Results of the study. Most farmers prefer to raise native beef cattle 91%. Which received some beef from their ancestors and from asking for share from farmers Uses mainly natural grass sources. Farmers will set aside a portion of the national forest area for their own beef cattle farming. In this way, farmers have almost no cost of raising. At the same time, farmers find their diseases every year. Especially Blackleg fever which causes the loss of their own beef cattle annually and the problem of shortage of forage grass in the dry season. For beef cattle marketing, it is found that farmers will sell live beef cattle to farmers who are interested in raising farmers in the area and in different areas for use as breeders for use as breeders. Cattle flea market local merchants to dissect the remains and middleman who collects in the area. All forms of beef cattle sales are measured by the eyes and

* Corresponding author: Panuphan69@gmail.com

satisfaction of farmers and buyers in determining prices. In raising beef cattle, knowledge of raising beef cattle should be elaborated. Gathering groups of farmers and establishing concrete beef cattle purchase standards.

Keywords: Beef Cattle Raising; Beef cattle Marketing; Highland; Mae Chaem District and Chiang Mai Province

บทนำ

โคเนื้อถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจชนิดหนึ่งของประเทศไทย จากรายงานสถานการณ์และแนวโน้มสินค้าการเกษตรที่สำคัญของประเทศไทยประจำปี พ.ศ.2564 พบว่า โคเนื้อ มีปริมาณการผลิต 1.41 ล้านตัว หรือ 236.04 พันตัน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2563 ร้อยละ 1.89 เนื่องจากยังคงมีความต้องการโคเนื้อของตลาดในประเทศและต่างประเทศ เช่น ลาว เวียดนาม และจีน เป็นต้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2564) มีแนวโน้มความต้องการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความต้องการบริโภคเนื้อโคในประเทศที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2563 ภายหลังจากคลี่คลายของการระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งจะทำให้ธุรกิจภาคบริการและการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการได้กลับมาปกติมากขึ้น ในขณะที่ด้วยกันภาครัฐยังมีโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนการเลี้ยงโคเนื้อ และขยายตลาดส่งออกสู่ต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีนและเวียดนาม ส่งผลทำให้ราคาโคเนื้อที่เกษตรกรจำหน่ายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ดังนั้นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจึงต้องปรับปรุงประสิทธิภาพการเลี้ยงโคเนื้อให้มีประสิทธิภาพ และเก็บรักษาแม่พันธุ์โคเนื้อไว้เพื่อเพิ่มผลผลิตโคเนื้อต่อไป (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2564)

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวโน้มการผลิตโคเนื้อของประเทศไทยเพิ่มขึ้นนั้น มีสาเหตุเนื่องจากกรมปศุสัตว์ได้ดำเนินงาน ภายใต้กรอบของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นโยบายไทยแลนด์ 4.0 และแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2565) โดยได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์กรมปศุสัตว์ เพื่อให้มีปริมาณสัตว์ที่เพียงพอและมีมาตรฐาน ถูกสุขอนามัย ปราศจากโรค สารตกค้างและสารปนเปื้อน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม สามารถแข่งขันได้ในระดับสากล โดยที่ผ่านมานั้นกรมปศุสัตว์ได้มีการแปลงนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติตามแผนยุทธศาสตร์ที่วางเอาไว้ ซึ่งโคเนื้อถือเป็นสินค้าการเกษตรที่สำคัญอย่างหนึ่งในประเทศและได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อแก่เกษตรกรผ่านโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เกษตรกรหันมาเลี้ยงโคเนื้อเพิ่มขึ้น โดยโครงการสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อเพิ่มขึ้น ได้แก่ โครงการโคบาลบูรพา โครงการฟาร์มโคเนื้อสร้างอาชีพ ระยะที่ 1 และ 2 (กรมปศุสัตว์, 2561)

อำเภอแม่แจ่มเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นป่าและภูเขาสูงชันประมาณ ร้อยละ 60-70 ของพื้นที่ และมักจะประสบปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากและขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ ตัดสินใจเลือกปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้อาเภอแม่แจ่มเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากที่สุด ในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ในการเตรียมพื้นที่เกษตรกรจะใช้วิธีการเผา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาไฟป่า ปัญหาหมอกควัน ปัญหาสุขภาพ ภาครัฐจึงมีความพยายามในการลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลง และส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงปศุสัตว์แก่เกษตรกร เพื่อให้เป็นอาชีพทางเลือกที่สามารถสร้างรายได้และอาชีพที่มั่นคงต่อไป (วรทัศน์ และคณะ, 2560) ทำให้ในปัจจุบันมีเกษตรกรในอำเภอแม่แจ่มหันมาเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพมากขึ้น โดยมีจำนวนมากถึง 1,249 ราย (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่, 2561) จากการสัมภาษณ์ปศุสัตว์อำเภอแม่แจ่ม และตัวแทนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่พบว่า เกษตรกรยังประสบปัญหาการเจริญเติบโตของฝูงโคเนื้ออยู่ในอัตราที่ต่ำ ขาดความสมบูรณ์พันธุ์ เนื่องจากการผสมพันธุ์กันเองภายในฝูง เกิดปัญหาโรคระบาดในฝูงโคเนื้อ และปัญหาที่สำคัญคือ การที่ฝูงโคเนื้อเข้าไปทำลายผลผลิตทางการเกษตร ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ กับเกษตรกรทำการเกษตรในพื้นที่ เนื่องจากการผสมพันธุ์ของโคเนื้อภายในฝูง เกิดการขาดความสมบูรณ์พันธุ์ประกอบกับรูปแบบการซื้อขายโคเนื้อของเกษตรกรที่มีลักษณะการใช้สายตาและความพึงพอใจระหว่างเกษตรกรและพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้บางครั้งเกษตรกรขาดโอกาสในการทำกำไรจากการขายโคเนื้อของตนเอง (สุวรรณชาติ หนักแน่น, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2563)

เนื่องจากปัญหาสภาพการเลี้ยงโคเนื้อและรูปแบบการจำหน่ายโคเนื้อของเกษตรกรทำให้ผู้วิจัยความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง สภาพการผลิตและการตลาดโคเนื้อในพื้นที่สูง ภูมิศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนการพัฒนาการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อของเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องพื้นที่ เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และอาจจะเป็น

แนวทางสำหรับการเริ่มต้นในการยกระดับประสิทธิภาพการผลิตโคเนื้อให้สูงขึ้น นำไปสู่รายได้ที่มากขึ้นแก่เกษตรกร และเป็นสร้างอาชีพที่มั่นคงให้กับเกษตรกรต่อไป

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ตัวแทนเกษตรกร เจ้าที่ปศุสัตว์อำเภอ พ่อค้าคนกลาง และผู้จำหน่ายเนื้อสดใน เป็นต้น ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) โดยจะเลือกตัวแทนเกษตรกรใน 7 ตำบลของอำเภอแม่แจ่ม ตำบลละ 2 คน และเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ 1 คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการซื้อขายโคเนื้อของเกษตรกรในพื้นที่ได้แก่ ผู้รวบรวมโคเนื้อในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม 4 คน พ่อค้าคนกลางโคเนื้อตลาดนัดโคกระบือแม่แจ่ม 4 คน พ่อค้าคนกลางจากตลาดนัดทุ่งฟ้าบดอำเภอสันป่าตอง 4 คน รวมทั้งผู้ขายเนื้อสด (เชียงใหม่) ในพื้นที่ 5 คน รวมเป็น 32 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายน พ.ศ.2564 โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกร (2) วิธีการตลาดโคเนื้อของเกษตรกร (3) ปัญหาการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกร และ (4) แนวทางการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกร พบว่า พื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาถึงร้อยละ 60 - 70 ของพื้นที่ทั้งหมด ดังนั้นเกษตรกรจึงมีการเลี้ยงโคเนื้อในลักษณะการตอนฝูงโคเนื้อขึ้นภูเขาในช่วงฤดูฝน โดยเกษตรกรจะมีการสร้างพื้นที่เลี้ยงโคเนื้อของตนเอง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โหล่งวัว” โดยเกษตรกรจะใช้ไม้ไผ่หรือลวดหนาม ผูกติดกับต้นไม้ในป่าเป็นแนวกันโคเนื้อไม่ให้ออกนอกพื้นที่ โดยพื้นที่สำหรับการเลี้ยงโคเนื้อนั้นส่วนใหญ่ร้อยละ 95.00 เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติหรือเป็นพื้นที่เวนคืนในโครงการคืนผืนป่าของรัฐ ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถแผ้วถางเพื่อทำการเกษตรได้ โดยวิธีการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรจะตอนโคเนื้อขึ้นไปบนภูเขาในช่วงฤดูฝน และจะตอนกลับมาเมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ขัดแย้งกับ สมปองและไพโรจน์ (2552) พบว่า รูปแบบการเลี้ยงโคพื้นเมือง เกษตรกรใช้วิธีปล่อยฝูงโคเดินทะเล็มหญ้าตามพื้นที่สาธารณะและทุ่งนาที่ไม่มีการเพาะปลูกในสวนผลไม้ ตามริมถนน และ ในเขตป่าหรือภูเขาโดยตอนโคออกจากคอกในตอนเช้านำกลับคอกในตอนเย็น เช่นเดียวกับไชยวรรณและเถลิงศักดิ์ (2551) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปล่อยให้โคเล็มกินหญ้าเฉพาะในช่วงเช้า - บ่าย และตอนโคกลับเข้าคอกในตอนเย็น - กลางคืน ด้วยการเลี้ยงในลักษณะการตอนฝูงโคเนื้อ ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 91.00 จะเลี้ยงโคเนื้อสายพันธุ์พื้นเมือง โดยได้รับโคเนื้อบางส่วนมาในลักษณะการส่งต่อจากครอบครัว และบางส่วนมาจากการซื้อเข้า และโคเนื้อบางส่วนมาจากการเลี้ยงฝาก โดยเกษตรกรเจ้าของโคเนื้อ นำโคเนื้อของตนเองมาให้เกษตรกรอีกท่านหนึ่งเลี้ยงและดูแลให้ เมื่อโคเนื้อตก ลูก ก็แบ่งผลผลิต โดยวิธีการแบ่งอาจจะเป็นจำนวนตัวหรือเป็นจำนวนเงิน ตามแต่จะตกลงกัน โดยที่ฝูงโคเนื้อของเกษตรกรตั้งต้นยังเป็นของเจ้าของโคเนื้อเรียกว่าการขอเลี้ยงฝาก

2) การตลาดโคเนื้อของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรจะจำหน่ายโคเนื้อของตนเองออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) เกษตรกรจะจำหน่ายโคเนื้อให้แก่กับเกษตรกรที่สนใจเลี้ยงเพื่อทำพันธุ์ โดยในบางกรณีนั้นเกษตรกรจะพาโคเนื้อของตนเองไปตลาดนัดตลาดนัดโคกระบือในพื้นที่ ซึ่งจะพื้นที่ที่พบกันระหว่างเกษตรกรและพ่อค้าคนกลาง (2) การจำหน่ายโคเนื้อให้กับผู้รวบรวมโคเนื้อในพื้นที่เชียงใหม่โคในพื้นที่ ทั้งนี้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อโคเนื้อของเกษตรกรนั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลท่าผา มารับเอาโคเนื้อของตนเองภายในฟาร์ม ซึ่งการกำหนดราคาโคเนื้อของเกษตรกรนั้นจะใช้วิธีการเสนอราคาและความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย หากไม่สามารถตกลงกันได้ ก็จะเรียกพ่อค้าคนกลางอีกคนมาเพื่อตกลงราคาจนกว่าจะได้ราคาที่พึงพอใจกันทั้งสองฝ่าย แต่ว่าหากมีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องขายโคเนื้อของตนเอง ราคาของโคเนื้อจะขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางและสภาพของโคเนื้อ โดยโคเนื้อที่ขาหัก ที่ป่วย แต่ยังไม่ตายราคาของโคตัวนั้นจะลดลง สอดคล้องกับสอดคล้องกับปานฉัตร และ กัสมา (2560) ที่ว่า เกษตรกรที่จำหน่ายโคเนื้อในรูปแบบวิธีการเสนอราคาและความพึงพอใจนั้น เกษตรกรมักจะถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อโคเนื้อของตนเอง

เช่นเดียวกับ ภัทรพงศ์ และชัยชาญ (2556) ที่ว่ามีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อภายในหมู่บ้าน และเกษตรกรขายโคโดยการประเมินราคาด้วยสายตา แต่ยังมีเกษตรกรบางรายได้มีการขายโคเนื้อโดยวิธีการชั่งกิโลของโคมีชีวิตโดยให้ราคา 85 – 95 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งเมื่อพ่อค้าคนกลางซื้อโคเนื้อจะรวบรวมโคเนื้อ และส่งไปยังตลาดนัดโคกระบือ หรือจะรวบรวมตามที่พ่อค้าคนกลางจากต่างพื้นที่ส่งไว้ เช่น พ่อค้าที่ส่งมาเลเซีย พ่อค้าที่ส่งเงินเป็นต้น และโคเนื้อที่ชำแหละขายในพื้นที่ เป็นโคเนื้อสายพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก จะใช้เป็นเนื้อแดง โดยส่วนมากจะชำแหละวันละ 1 – 2 ตัว ตามแต่การสั่งซื้อของลูกค้า ซึ่งหากวิเคราะห์วิถีการตลาดของเกษตรกรในพื้นที่ จะพบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่ จะขายโคเนื้อของตนเองให้แก่พ่อค้าคนกลางหรือเกษตรกรที่สนใจที่เข้ามารับถึงในฟาร์ม หรือนำไปขายตลาดนัดโคกระบือในพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม ในเช้าวันจันทร์ของทุกสัปดาห์ จากนั้นผู้รวบรวมโคเนื้อในพื้นที่จะขายโคเนื้อให้แก่พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับในพื้นที่ หรือจะส่งโคเนื้อไปขายในตลาดนัดโคกระบือ ที่ตำบลทุ่งเสี้ยว อำเภอสันป่าตอง หรือขายให้แก่โรงฆ่าสัตว์ในพื้นที่ และโคเนื้อที่พ่อค้าคนกลางมาซื้อในพื้นที่ บางส่วนจะถูกส่งไปประเทศมาเลเซีย หรือตลาดโคเนื้อที่จังหวัดอุทัยธานี หรือส่งไปยังประเทศจีน ซึ่งราคาและส่วนแบ่งการตลาดจะเป็นไป ตามภาพที่

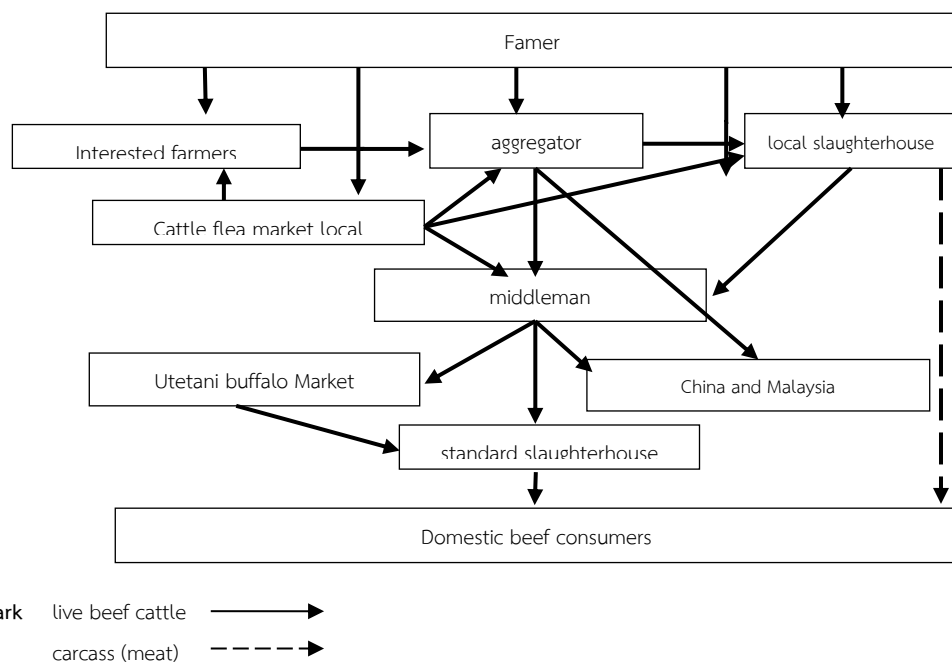

Figure 1 The way of marketing beef cattle of farmers in Mae Chaem District Chiang Mai Province

3) ปัญหาการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การเลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่จะประสบปัญหาที่สำคัญด้วยได้แก่

(1) การเกิดโรคระบาดในโคเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะ โรคไข้เซาะ ซึ่งเป็นโรคที่สำคัญและระบาดในพื้นที่ จากเชื้อไวรัส ชื่อแรมโคไวรัส ที่มีแมลงดูดเลือด จำพวกยุง เห็บ หมัด และแมลงวัน เป็นพาหะ เมื่อโคถูกแมลงเหล่านี้กัด โคที่ได้รับเชื้อ จะมีอาการป่วยเป็นไข้ จับสั้น ตัวร้อน กล้ามเนื้ออักเสบ สังเกตได้จากอาการขาแข็ง โคจะเจ็บที่ขา ลูกยืนเองไม่ได้ ลึมนอน หายใจหอบ และไม่กินหญ้า ไม่กินอาหารเป็นเวลา 3 วัน หากไม่ได้รับการรักษา จะทำให้อาการทรุดหนักถึงตายได้ในช่วงระยะ 3-4 วัน และด้วยรูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรที่ปล่อยฝูงบนภูเขา ทำให้ไม่สามารถจำกัดได้ว่าโรคที่เกิดขึ้นกับโคเนื้อของเกษตรกรมี สาเหตุมาจากอาหารหรือสภาพแวดล้อม และจากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงโคเนื้อของตนเองในพื้นที่ภูเขา การเดินทางลำบาก ทำให้เกษตรกรไปตรวจฝูงโคที่ปล่อยไว้เพียงแค่วันละ 1 ครั้ง เพื่อตรวจนับจำนวนและดูความสมบูรณ์ของฝูง บางครั้งอาจจะมีการจ้างแรงงานของชนเผ่าที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับที่ปล่อยฝูงโคเพื่อทำหน้าที่แทน เมื่อไปสำรวจฝูงจะ เกษตรกรส่วนใหญ่จะพบว่า จะมีโคในฝูงตายและไม่สามารถระบุสาเหตุได้ โคได้รับบาดเจ็บ หรือเป็นโรค (เมื่อเกษตรกรพบว่าโคในฝูงตาย มักจะนำชิ้นส่วนของโคเนื้อของตนเองกลับมาประกอบอาหาร

ตามวัฒนธรรมการกินในพื้นที่ ซึ่งมีการบริโภค “จิ้นเน่า” หรือเนื้อเน่า) จากการเดินทางที่ยากลำบากนี้ยังส่งผลทำให้การเข้าไปดูแลรักษาโคเนื้อของเจ้าหน้าที่ได้ยากลำบากยิ่งขึ้นด้วย ทำให้เกษตรกรมีการสูญเสียโคในฝูงได้ง่าย

(2) อัตราการเจริญเติบโตของโคเนื้อต่ำ เนื่องจากการขาดแคลนหญ้าอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง ด้วยพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นภูเขาไม่มี การชลประทาน เกษตรกรอาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตรเป็นหลักโดยทำการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในฤดูฝน และจะทิ้งพื้นที่ทำการ เกษตรกรในฤดูแล้ง ด้วยลักษณะที่ไม่มีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตร จึงส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่นิยมปลูกพืชอาหารสัตว์ด้วย แม้ว่าจะมีการส่งเสริมการปลูกพืชอาหารสัตว์ในทุกปี แต่ว่าเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้ง หญ้าอาหารสัตว์ที่ปลูกไว้ก็เกิดการสูญเสีย และต้องลงทุน ปลูกใหม่ในทุกฤดูฝน อีกทั้งยังสาเหตุให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น เมื่อไม่มีการปลูกอาหารสัตว์ เกษตรกรจะใช้เศษวัสดุที่เหลือใช้ทางการ เกษตรกรในพื้นที่เพื่อ ได้แก่ เปลือกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นอาหารสัตว์แทน แต่ด้วยคุณค่าทางโภชนาการของเปลือกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ต่ำ จึง ส่งผลให้โคเนื้อของเกษตรกรมีอัตราการเจริญเติบโตต่ำ โตช้า และอัตราการแลกเนื้อต่ำ สาเหตุนี้ยังส่งผลให้เกษตรกรจำหน่ายโคเนื้อไม่ได้ ราคาตามที่เกษตรกรต้องการ สอดคล้องกับ ณาพรและคณะ (2560) กล่าวว่า แหล่งหญ้าธรรมชาติที่มีจำกัดเนื่องจากพื้นที่ที่เคยปล่อย ทิ้งให้รกร้าง เกษตรกรก็หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจกันมากขึ้น พื้นที่สาธารณะลดน้อยลง เนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ทำให้ เกษตรกรจำเป็นต้องนำโคออกไปหากินไกลขึ้น เช่นเดียวกับกรรณิกาและคณะ (2555) กล่าวว่า การขาดแคลนหญ้าและพื้นที่เลี้ยงโค การเลี้ยงโคฝูงบางช่วง เช่น ช่วงที่มีการทำนา ช่วงหน้าฝนที่มีน้ำท่วม บางพื้นที่ไม่สามารถนำโคออกไปเลี้ยงได้ รวมทั้งหน้าแล้งที่ขาด แคลนหญ้านอกจากนี้พื้นที่และทุ่งหญ้าสาธารณะที่สามารถนำโคไปเลี้ยงได้ลดลงด้วย

และ (3) การขาดมาตรฐานด้านราคาและการขายโคเนื้อของเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรยังใช้สายตาและความพึงพอใจในราคา ไม่มีการชั่งน้ำหนัก หรือวิธีการวัดที่ได้มาตรฐาน ส่งผลให้เกษตรกรไม่ได้รับราคาที่แท้จริง เกิดการเสียโอกาสรายได้ของเกษตรกรจากการ ถูกตัดราคาโดยการดำเนินลักษณะภายนอกจากพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ไม่ได้รับราคาที่ยุติธรรมและเป็นตามน้ำหนักโคที่จะได้

4) แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ แนวทางการแก้ไข เบื้องต้นของเกษตรกรในการเลี้ยงโคเนื้อ (1) ปัญหาโรคระบาดในพื้นที่โรคไข้กาฬมัมและโรคพิษสุนัขบ้า เกษตรกรจะให้หน่วยงานปศุสัตว์ร่วมกับองค์การบริหาร ส่วนท้องถิ่น ได้จัดสร้างธนาคารวัคซีน ตามศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่ประจำอยู่ในแต่ละตำบล ซึ่งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ จะมีหน้าที่กระจายวัคซีน และแจกวัคซีนในช่วงเดือน มกราคม ถึง มิถุนายนของทุกปี โดยวัคซีนที่ทางหน่วยงานปศุสัตว์ได้มอบให้ศูนย์ ถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ ได้แก่ วัคซีนป้องกันโรคปากเท้าเปื่อย วัคซีนป้องกันโรคไข้กาฬมัม และวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้สร้างเกษตรกรในพื้นที่ให้เป็น อาสาปศุสัตว์ ซึ่งจะเป็นกำลังหลักในการทำวัคซีน และให้คำแนะนำการรักษาสัตว์เบื้องต้นแก่ เกษตรกรอื่น ๆ และยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรในพื้นที่ (2) ปัญหาการขาดแคลนพืชอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง เนื่องจากพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากเป็นอันดับที่ 1 ของจังหวัดเชียงใหม่ และทุกจะมีเปลือกข้าวโพด เหลือใช้ซึ่งไม่มีการจัดการที่ถูกวิธี เกษตรกรบางส่วนก็จะนำเปลือกข้าวโพดเหล่านี้ไปให้โคเนื้อของตนเองกิน แต่ทว่าคุณค่าทางอาหาร ของเปลือกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ต่ำ เกษตรกรจึงแสวงหาองค์ความรู้ทั้งจากอินเทอร์เน็ตและการประสานหน่วยงานทางการศึกษาให้เข้า มาให้ความรู้ในการทำเปลือกข้าวโพดสหมักเพื่อเพิ่มคุณภาพของอาหารโคได้ ซึ่งสูตรและวิธีการหมักเปลือกข้าวโพดได้มีหน่วยงานเข้ามา ให้ความรู้แก่เกษตรกร และ (3) ปัญหาการขาดมาตรฐานในการซื้อ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้สายตาและความพึงพอใจในการขายโค เนื้อของตนเอง อีกทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่จะขายโคเนื้อเมื่อยามจำเป็นต้องการเงินทุนในการจุนเจือครอบครัวในช่วงฤดูแล้ง ส่งผลให้มี เกษตรกรบางกลุ่มรวมตัวกันเพื่อสร้างมาตรฐานการรับซื้อโดยวิธีการชั่งน้ำหนักและใช้ราคากลางของตลาด ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรได้รับ ราคาที่มากขึ้น โดยการจะเข้าร่วมกลุ่มนั้นเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต้องพัฒนาคุณภาพของโคเนื้อของตนเอง รวมทั้งวิธีการเลี้ยงโคเนื้อ ของตนเอง เพื่อให้อยู่ในมาตรฐานและรูปแบบเดียวกัน จากการปล่อยฝูงโคเนื้อบนพื้นที่ภูเขา ก็จะนำโคเนื้อของตนเองมาชั่งคอกและจัด สัตว์ส่วนโคเนื้อแทน เพื่อเกิดคุณภาพตามที่กลุ่มต้องการ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ทำให้เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อสายพันธุ์ พื้นเมือง โดยได้รับโคเนื้อมาในลักษณะการส่งต่อจากครอบครัว และจากการขอเลี้ยงฆ่า ซึ่งในฤดูฝนเกษตรกรจะกินพื้นที่ป่าส่วนหนึ่ง

สร้าง “โหล่งวู้” ขึ้นมาเพื่อนำฝูงโคเนื้อของตนเองเข้าไปเลี้ยงและจะต้อนโคเนื้อของตนเองกลับมาในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง ในช่วงฤดูแล้ง ด้วยรูปแบบการเลี้ยงของเกษตรกรในช่วงต้น ทำให้เกิดปัญหาแก่เกษตรกรในพื้นที่ ได้แก่ (1) การเกิดโรคระบาดในโคเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะ โรคไข้ซา (2) อัตราการเจริญเติบโตของโคเนื้อต่ำ เนื่องจากการขาดแคลนหญ้าอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง สำหรับการตลาดและวิธีการตลาดโคเนื้อในพื้นที่ เกษตรกรจะจำหน่ายโคเนื้อของตนเองออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) เกษตรกรที่สนใจเพื่อนำไปเลี้ยงขยายพันธุ์ต่อไป และ (2) ผู้รวบรวมโคเนื้อในพื้นที่ โดยใช้สายตาและความพึงพอใจในการกำหนดราคา ซึ่งการจำหน่ายโคเนื้อในลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดมาตรฐานด้านราคาและการขายโคเนื้อของเกษตรกร สำหรับข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่เพื่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพแก่เกษตรกรนั้น ได้แก่ (1) ควรมีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงโคเนื้อตามหลักวิชาการเพื่อให้เกษตรกรได้ผลผลิตที่มีคุณภาพซึ่งจะเป็นสิ่งหนึ่งในการต่อรองราคาแก่พ่อค้าคนกลาง (2) ควรมีการให้ความรู้และฝึกทักษะการรักษาโรคเบื้องต้นแก่เกษตรกร ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อจากการเลี้ยงแบบปล่อยบนภูเขาที่มีจำนวนโคเนื้อในฝูงมาก ๆ มาเป็นวิธีการจำกัดพื้นที่ซึ่งคอกในพื้นที่ของตนเอง ลดจำนวนฝูงโคเนื้อของตนเองให้มีปริมาณที่สามารถควบคุมคุณภาพของโคเนื้อภายในฝูง ทั้งยังเป็นวิธีการหนึ่งที่จะลดอัตราการสูญเสียโคเนื้อจากโรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และ (3) ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงในพื้นที่โดยขึ้นต้นอาจจะรวมกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจ เพื่อที่จะสร้างมาตรฐานในการซื้อขายและการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง มีการกำหนดราคาจากปกติจะใช้สายตาและความพึงพอใจในการกำหนดราคาของโคเนื้อ มาเป็นวิธีการชั่งน้ำหนักและราคาที่มีมาตรฐานในการรับซื้อ โดยตัวเกษตรกรต้องมีการปรับปรุงคุณภาพโคเนื้อของตนเองด้วย ทั้งนี้หน่วยงานของรัฐเช่นสำนักงานปศุสัตว์ควรที่จะมีการบูรณาการทำงานร่วมกันกับศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยให้ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับโคเนื้อ และเป็นธนาคารยาและวัคซีนให้แก่เกษตรกรในพื้นที่อีกทาง

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา เมฆแดง, จิตติมา กันตนาหมัลลกุล และอัจฉรา โพธิ์ดี. 2555. การจัดการโคเนื้อแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงในอำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี. น. 258-259. ใน : การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 2. วันที่ 4-5 กันยายน 2555. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ไชยวรรณ วัฒนจันทร์ และเถลิงศักดิ์ อังกูรเศรษฐี. 2551. สมรรถภาพการผลิตและลักษณะซากโคพื้นเมืองภาคใต้ภายใต้ระบบการเลี้ยงแบบปล่อยในจังหวัดสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว), กรุงเทพฯ.
- นภาพร เวชกามา , ธีระรัตน์ ชินแสน และ วันทนีย์ พลวิเศษ . 2560. การผลิตและการจัดการโคเนื้อแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงของเกษตรกร อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วารสารแก่นเกษตร. 45(ฉบับพิเศษ 1): 1476-1482.
- ปานฉัตร อารักษ์ และ กัสมา กาซ็อน. 2560. ความเสี่ยงจากการลงทุนและปัญหาของผู้เลี้ยงโคเนื้อตำบลแม่ข้าวต้ม อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย. วารสารปัญญาปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2(1): 63-74.
- ภัทรพงศ์ แสนศาลา และ ชัยชาญ วงศ์สามัญ. 2556. ความต้องการการส่งเสริมการผลิตและการตลาดโคเนื้อของเกษตรกรในจังหวัดอุดรธานี. วารสารเกษตรพระวรุณ. 10(2): 203-212.
- สมปอง สรรวมศิริ และไพโรจน์ ศิลมัน. 2552. ระบบการผลิตโคพื้นเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). แหล่งข้อมูล: <https://goo.gl/XU5f52>. ค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2563.
- สำนักงานปศุสัตว์เขต 5 จังหวัดเชียงใหม่. 2561. ข้อมูลจำนวนเกษตรกรและจำนวนปศุสัตว์ทั้งหมดในเขต 5 (ภาคเหนือตอนบน) ปี 2561. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่. 2561. ข้อมูลข้อมูลจำนวนเกษตรกรและจำนวนปศุสัตว์ทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่ ย้อนหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 – 2561. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักสถิติการเกษตร. 2564. รายงานสถิติการเกษตรของประเทศไทยย้อนหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 – 2560. แหล่งข้อมูล: <http://www.oae.go.th/view/1เอกสารเผยแพร่ย้อนหลัง/TH-TH> ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2564.
- สุวรรณชาติ นกัณเณ. 2563. การเลี้ยงโคเนื้อ การขาย และปัญหาที่เกิดขึ้น [เสกสรรค์ ดวงสิงห์ธรรม, ผู้สัมภาษณ์].